Juhász Kristóf

A förtelmes kágyilló és a göcseji ellencsiga, avagy gyógykágyilló

Áldó, langy eső hull Göcsej büszke dombjaira, buja völgyeire, sűrű erdőire, sóváran issza be a vizet a dús föld, a patakok boldogan zubognak medrükben, felfrissül az egész teremtett világ. Békák fickándoznak, giliszták tekeregnek, lapos fejű szalamandrák, hetyke gőték, páncélozott lóférgek, nünükék, és ganajtúró bogarak imbolyognak a kocsonyásodó avarban, keszegek cuppogják csalódott molnárkák sokízű lábait – az ő idejük ez. És ekkor másznak elő a sok iszamos farönk, a maszla korhadék, a hertyegő csekmet, meg a csöszmögő lutya alól püffedt, nyálkás testükkel, kevély, kocsányos szemeikkel, irigy és mohó szájszervükkel a förtelmes kágyillók.

A mostanra már nyilván a göcseji bestiák és egész Göcsejország értő szerelmesévé vált Olvasóm e rettentő lények említését, jóllehet, kikéri magának, hisz a kágyilló nem is képzelt lény, meg nem is göcseji. Ugyanis – ha valaki mégse jött volna rá – a kágyilló se nem kagyló, se nem kádi ló, hanem a Zalában honos megnevezése a meztelencsigának, különös tekintettel a spanyol invazív csupaszcsigára (Arion vulgaris, Arion rufus, avagy Arion lusitanicus), e kies táj legfékezhetetlenebb kártevőjére, amit műveltebb, és a pusztítást látva kínjukban már csak röhögni tudó göcsejiek úgy is neveztek: spanyol inkvizatív csupasz csiga, mert nem csak tömegesen támad, de kegyetlen is, mint a spanyol inkvizíció.

De félre ne dobd itt hű Olvasóm szerény bestiáriumom, s te se szaggasd ki e lapokat a könyvből, büszke, göcseji gazda, ki már évtizedek óta küzdesz a vérrel-verítékkel megtermelt javaidat becstelenül fölzabáló kágyillók ellen! Meglátjátok: valahogy ez a történet is jó véget fog érni.

Szóval a hivatalos álláspont szerint a megátalkodott jószág valamikor az ezredforduló táján kezdett pusztítani hazánkban, megjelenése, mint az invazív fajoké általában, korunk egyik rákfenéjének, a globális gyümölcs- és zöldségkereskedelemnek köszönhető. Igénytelen, mértéktelen, ostoba, és dölyfös állat, mindent felzabál, ami az útjába kerül, ráadásul elég alávaló ahhoz, hogy saját fajtársával is így tegyen, ha élő, ha holt. S még oda is csinál, ahol eszik. Különben élve és holtan is gusztustalan látvány, no meg büdös; a gazdák a legváltozatosabb módszerekkel igyekeznek kipusztítani, illetve megóvni tőle a termést.

Aki kertészkedett már Zalában, mind találkozott már a kágyillóval, és kísérletezett hamuval, sörcsapdával, éles peremű tankcsapdákkal az ágyás körül, netán foszforral, kénes, vagy rinyagázas pemettel, vagy simán ásóval-kapával vagdosta széjjel a sok kis dögöt. Az igazán elszánt kevesek persze szövetkeznek a kágyilló egyetlen, természetes ellenségével, az indiai futókacsával. Ez a lelkes jószág a kert minden csigáját képes fölélni, ha elég vizet ihat rá, vagy a neve iránti hűségből nem fut el a fenébe.

De holmi hivatalos álláspontok helyett idézzük inkább a néphagyományt reprezentáló, bölcs, idős asszonyokat:

– „Büntetésből küldte ránk a kágyillót az Isten, mert soha nem értük be azzal, ami volt, és túl sokat pletykálkodtunk, szítottuk a békétlenséget, meg azon köszörültük a nyelvünket, akin nem kellett volna!”

– „ A kágyilló nem is rendes állat, hanem azoknak a ruszkiknak a lelke testesült meg bennük, akiket nagyanyáink agyonütöttek és elástak ’45-be, mikor erőszakoskodni, meg zabrálni akartak! Testüktől átkozott lett a föld, és lelkük beköltözött a kágyillókba bosszút állni!”

(gr ifj. ifj. Bélbereky Bélber Ödön folklorista és hadtörténész egyszer ugyan célzott rá, hogy az arányok miatt érdemes volna az elképzelést újragondolni, hiszen ha minden egyes csupaszcsiga

egy szovjet katona lelke, akkor emberi számítások szerint a göcseji asszonyoknak milliónyi megszálló harcost kellett volna agyonütni. Körülbelül a Vörös hadsereg teljes, II. világégés alatti állományának megfelelő mennyiséget. Következésképp a göcseji asszonyoknak kellett volna megnyerniük a II. világháborút, ám ilyen örömteli eseményről sajnos nem tudunk. De gr ifj. ifj. Bélbereky csak nagyon halkan célzott erre, és előtte jól körülnézett, nincs-e göcseji asszony a közelben.)

– „El ne mondd másnak, de a kágyilló nem az Isten teremtménye! Az ördög teremtette a pokolban, mikor megirigyelte tőlünk a termést!"

Bizony, a göcseji folklór nem afféle múzeumban porosodó régiségeket jelent, hanem ma is aktív, elevenen formálódó néphagyományt. Mi sem példázza ezt remekebbül, mint a kágyillóhoz köthető, legújabb kori átkok és szólások e csokra:

– „Akkor lássalak, amikor a kágyillónak lába nől!
– Lógjon a beled, mint a kettévágott kágyillónak! (nem föltétlen átkozódás, akkor is mondják, mikor sietségre ösztökélnek valakit.)
– Olyan a pofája, mint a kágyillónak!
– Zabál, mint a kágyilló!
– Hogy a kágyilló zabálna meg!
– Ez is járt már kágyillón teliholdkor meztélláb!"

S bár a legutolsó hangzik a legártatlanabbul, mégis ez mutat a legriasztóbb mélységek felé. Itt kell óvatosan jelezni ugyanis az ellentmondást, ami fölött a bevezető nagyvonalúan átsiklott, miszerint a kágyilló kifejezés sokkal régebben honos Göcsejben és egész Zalában, mint hogy ott a spanyol invazív csupaszcsiga megjelent volna. A méltán közutálatnak örvendő fajzatra a jó göcsejiek csupán ráhúzták azt az elnevezést, amit korábban a századok (ezredek?) óta megszokott, Kárpát-medencénkben is őshonos meztelencsiga-félékre használtak. E fajzatok természetes hajlandóságuknál fogva mindig is dézsmálták a veteményt, krónikáink mégsem beszélnek a jelenünkre és közelmúltunkra jellemző pusztításról (elég csak összevetni a meztelencsiga-fajok említését az almanachokban a sáskákéval, a krumplibogarakéval, és a csócsároló-, illetve lóférgekével). Vagyis nemcsak a kágyilló szavunk öregebb az invazív csupaszcsiga megjelenésénél, hanem a szóból sugárzó undor és megvetés is. Az osztrák megszállás korszakának magyaros érzülettel csöppet sem vádolható hivatalos, német nyelvészeti álláspontja is megerősíti, hogy artikulatív és intonatív szempontból a kágyilló szó ejtése nyelvünkben egyedülálló irtózatot tükröz: „Nagyobb fertelemmel ejté az magyeri a kágyellót, mint mikor az ürdüngöt emlegeté, s – Uram, bocsá' – mikoron az beste, ebfia, kurvafattya, gőlyebaszó, polczonszaró németről szóla" – így egy 1760-as, a ratio educationist megelőző, Bécsi Akadémiának benyújtott, titkosszolgálati nyelvrevíziós kutatási tanulmány.

Mi hát e mélységes borzadály titkának nyitja? Miért előzte meg a névből áradó iszony az ellenszenvet valóban indokló invazív faj megjelenését? Mit tudhattak a göcsejiek már századokkal ezelőtt?

Sokféle válasz akad, és mindegyik még többfelé mutat. Idézzük először dr. Wyskóy Teréz művészettörténészt és paramitologikust: „Hallgassuk csak, milyen szavaink csengenek össze a kágyillóval: kegyelő, kegyolló, kígyólló, kéjgyilok. És ősnyelvünk betűmozaikjának végtelen asszociációs labirintusában még a következő variációkra bukkannak, akik elég bátrak játszani a szavakkal[1]: gyógykiló, gyógykádillető, kegykádgyógyító, illőgyógykegy, ógyógykádlódító, ollóágykábító, ókegylógyógyellő. Ugyanúgy jelen van tehát segítő és ártó szándék, gyógyítás és gyilkolás, kegy és kábítás, kéj és lódítás. Épp olyan ellentmondásos jellegek ezek, mint ár és apály: nyilvánvaló keresztúti-, Hold-minőségről van szó. És máris Lilith, az Éjszakácska birtokán járunk! Lilithet legtöbben ószövetségi apokrifekből ismerik, sokan talán azt is tudják róla, hogy Ádám apánk első felesége volt – és az emberiség nagyobbik fele sajnos mindmáig adós azzal, hogy tisztára mossa nevét, mely méltatlanul démoni színezetet kapott az évezredek során, de ez a teremtés valódi távlatait tekintve természetesen csak afféle múló baleset. Lilith, Hekaté, Artemisz, és az éjjeli Hold-lényeg, ami a Nap-lényeggel egyetemben alkot teremtőpárt, a göcseji néphagyományban is markánsan képviselteti magát, többek között a vadleányok legendakörében. Ezek az istennői teremtő energia megtartására hivatott lények hűs források, aranyos lápok, széljárta tisztások és puha odvú fák tündérei, persze szintén gyakorta kapnak baljós színezetet mondáinkban, mint vándorlegények elcsábítói, magányos utazók gyötrői, csecsemők elrablói, otthonok békéjének megrontói. De ez már a kései, teremtéstől eltávolodott ember szerencsétlenkedő képzete – az ilyen történetekben a rossz forrása valójában soha nem valami ismeretlen erő, hanem a bajt halandó létében hordozó ember maga..."

Vadleány barlangot, avagy vadlánlikat Zalában ma közismerten Nagygörbő és Vidornyaszőlős között,

[1] „A szójáték (pun, dictum, texere ludus) a Paradicsomból való kiűzetés utáni kornak, vagyis a halandóság korszakának legősibb játéka, ősibb a kocka- és kártyajátéknál, sőt – bár ez ma még vitatott – a szintúgy ködlő régiségű találós kérdéseknél is mérhetetlenül öregebb." *Plac. F. Heudemina: Homo ludens prefigurata, Kr. u. 340.*

illetve Gyenesdiás mellett találunk, de ezek nem tartoznak Göcsej tájegységhez. A göcseji mondaváltozatok pedig nem adnak meg konkrét helyszínt – aranyos lápnak több helyet is neveztek akkoriban. Lássunk egy ilyen mondát dr. Wyskóy közléséből, gr Bélbereky Bélber Ödön 1830-as gyűjtése nyomán:

„Élt itt egyszer, a dombok között, egy ragyogó szépségű leány. Olyan gyönyörű volt, hogy Babosdöbrététől Iklódbördőcéig minden legény az ő kezére pályázott. De a leány mindenkinek csak azt énekelte:

>>Nem leszek én felesége sohase de senkinek,
Csak ha majd a teliholdnak kágyéllója közeleg!<<

Mindenki szörnyülködött, hogy mondhat a leány ilyen istentelenséget, hívták is a szülei a bírót, a papot, a vadászt, meg a lickóvadamosi békagyűjtő embert. De a leány csak énekelt, és nem fogott rajt a szép szó. Akkor a bíró azt mondta: vigyék a bolondokházába. A pap azt mondta: űzzék ki belőle az ördögöt. A vadász azt mondta: nem az ő gondja. A lickóvadamosi békagyűjtő ember posványos vizet itatott bele, és vízitököt dugott a hóna alá, de a leány csak énekelt és nevetett:

>>Nem leszek én felesége sohase de senkinek,
Csak ha majd a teliholdnak kágyéllója közeleg!<<

Kínlódtak, szégyenkeztek a szülei, mert amilyen híres volt a leány szépsége, épp olyan híres lett megátalkodottsága, és már hétszeg-szerte boszorkánynak suttogták. Így szülei szörnyű fájdalmukban tényleg elvitték a bolondokházába, meg az ördögűzőhöz, és annyi posványos vizet itattak vele, hogy szegény leány végül kínjában víznek ment az aranyos lápoknál, ahova csak babonások járnak.

Sírtak-ríttak a szülők, sírt-rítt minden falu legénye, meg a bíró, a pap, és a lickóvadamosi békagyűjtő ember, csak a vadász mondta, hogy nem az ő dolga. De neki is megeredt a könnye, mikor a következő teliholdkor az egész termését elpusztították a kágyéllók. De még ha csak az övét! Fölfaltak azok mindent Babosdöbrététől Iklódbördőcéig, többet pusztítottak tatárnál, töröknél, akkora éhínség volt, hogy bocskorszíjból sütötték a prószát. Elmentek hát a szülők, a bíró, a pap, a békagyűjtő ember, a vadász, és a falvak minden legénye teliholdkor az aranyos lápokhoz, ahova csak a babonások járnak, és kérlelték a leányt – akit el se temethettek rendesen, hisz nem merték keresni a mocsárban – hogy bocsásson meg nekik. Térdepelve, mellüket verve könyörögtek az éhezők.

Akkor a Hold ezüstté változtatta az aranyos lápokat, és ahány vadleány csak volt a vizekben, a hasadékokban, a gyökerek között, az mind előttük termett. Köztük volt a ragyogó szépségű leány is, de már nem volt emberi ábrázata, úgy festett, mint társai: zöldezüst hajának földig lógó köntöse takarta csak meztelen, víztől csillogó testét, két szeme, mint két réztányér, két sebesen forgó kerék.

Állták a népek a vadleányok tekintetét, mert olyan éhesek voltak, hogy már az ördögtől se féltek volna. És akkor azt mondták fényesen csengő, szomorú hangon a vadleányok:

>>Hogy gyáva és kemény szívetek meglágyuljék, pusztítsák a kágyéllók kertjeiteket ezerkétszáz teliholdon át! De ha minden egyes teliholdkor elhozzátok nekünk a legszebb legényt, hogy megmelengesse a víznek hajszolt leány árva szívét, akkor a szívből az ártó kágyéllók ellen gyógykágyéllók kélnek, és megvédik kertjeiteket.<<

Mit tehettek szegények szükségükben, kiválasztották a legények legszebbjét, és beküldték a láp vizébe. Az megkereste a víznek hajszolt leányt, és megmelengette szívét. Mire a legényből kiszállt minden élet, a leány szíve megmelegedett. És a meleg szív körül fortyogni kezdett a víz, és rettenetes párákat és gőzöket eregetett a mocsár, és előmászott belőle a sosem látott, zöldezüst színű kágyéllók egész csillogó serege. Ezek aztán nekieredtek a kerteknek, és aprítani kezdték a veteménypusztító kágyéllók nemzetségét. Mire a Hold ismét az ég keresztútja mögé rejtőzött, az ezüstszín kágyéllók fényes győzelmet arattak a többi fölött, aztán úgy eltűntek, mintha ott sem lettek volna.

Hálálkodott hát a göcseji nép, amiért megmenekült az éhhaláltól, és bizony azóta is minden teliholdkor elviszik a legszebb legényt az aranyos lápokba, és így is kell tenniük még majd' száz éven keresztül, mire letelik a vadleányok átkának ideje."

A monda számtalan kérdést fölvet a főszereplő önbeteljesítő jóslatától a többi szereplő szimbolikájának megfejtéséig, de a legtöbbet nyilván arról vitáznak tudós főink, hogy mikor is jár le a 100 évnyi, vagyis ezerkétszáz teliholdnyi átok. Van is miért vitázni, hisz nem tudjuk a monda születésének pontos idejét, meg a Hold sem ugyanannyiszor telik meg minden évben. Manapság, mikor a förtelmes kágyilló nagyon is valóságosan itt van a nyakunkon, a viták egyre hevesebbek. Érdekes, hogy a vitázók között szép legény nem akad egy se.

Ahogy a gyógykágyilló létezése se nyert bizonyítást mindmáig. Erről a lényről is csak idős asszonyok suttognak:

– „ Ha jön az ezüstpáncélos (sic!) ellencsiga, a förtelmes kágyilló mind menekülne, de a gyógykágyilló gyorsabb, és nem elég, hogy fölfalja a gonosz jószágot, hanem amerre mászik, nyálkájával begyógyít minden kirágott lukat salátán, káosztán, krumplilevélen".

– „Mikor teliholdkor elszaporodnak a kágyillók, kérni kell az Istent, hogy adjon megint hatalmat az erdei

vadleányoknak, hogy táncolhassanak a kertek végében. És akkor a hajukból kirázzák a gyógykágyillókat, és azok megeszik a közönséges kágyillókat. És ahova a gyógykágyilló odakakál, ott meggyógyul és gazdag termést hoz a föld. Mikor a telihold eltűnik, eltűnnek az ellencsigák is, és csak akkor jönnek megint, ha Mária könnyét (Briza media, vagyis rezgőfű) hintünk a kút vizébe."

– „Azért vannak rajt a veteményen a kágyéllók, mert nem tudunk ellenkágyéllót hívni. Mert az csak akkor jön, ha teleholdkor egy legény haját egészen a mocsárba vágják. De nem szabad ollóval, csak sarlóval levágni, és az olyan sarló kell legyen, amit vasárnap hajnalban tett egy katona egy szekérre. És úgy kell közbe énekelni, mint a lidérc. Csak akkor jön a gyógykágyélló".

Hogy miként is van ez valójában, és mi dolgunk van ezzel a mai furcsa világban, azt mindenki döntse el maga. Mindenesetre árulkodó lehet a környéken nagy népszerűségnek örvendő zalacsáposdi blackpunkmetál zenekar, a Förtelmes Kágyilló – amelynek dalszövegeikből idézni lehetetlen, mert értelmes szó nincs benne, csak hörgés és bugyborgás, mivel az énekes egy akváriumot hord a fején – nemrégiben kiadott közleménye:

„Sajnálattal értesítjük kedves rajongóink, hogy pontosan egy év múlva, teliholdkor feloszlunk, mivel a vadleányok átkának lejártával a mi időnk is betelik. De ne féljetek, addig is minden teliholdkor koncertezni fogunk.

Blackpunk rulezz, óvd a veteményt, földi!"
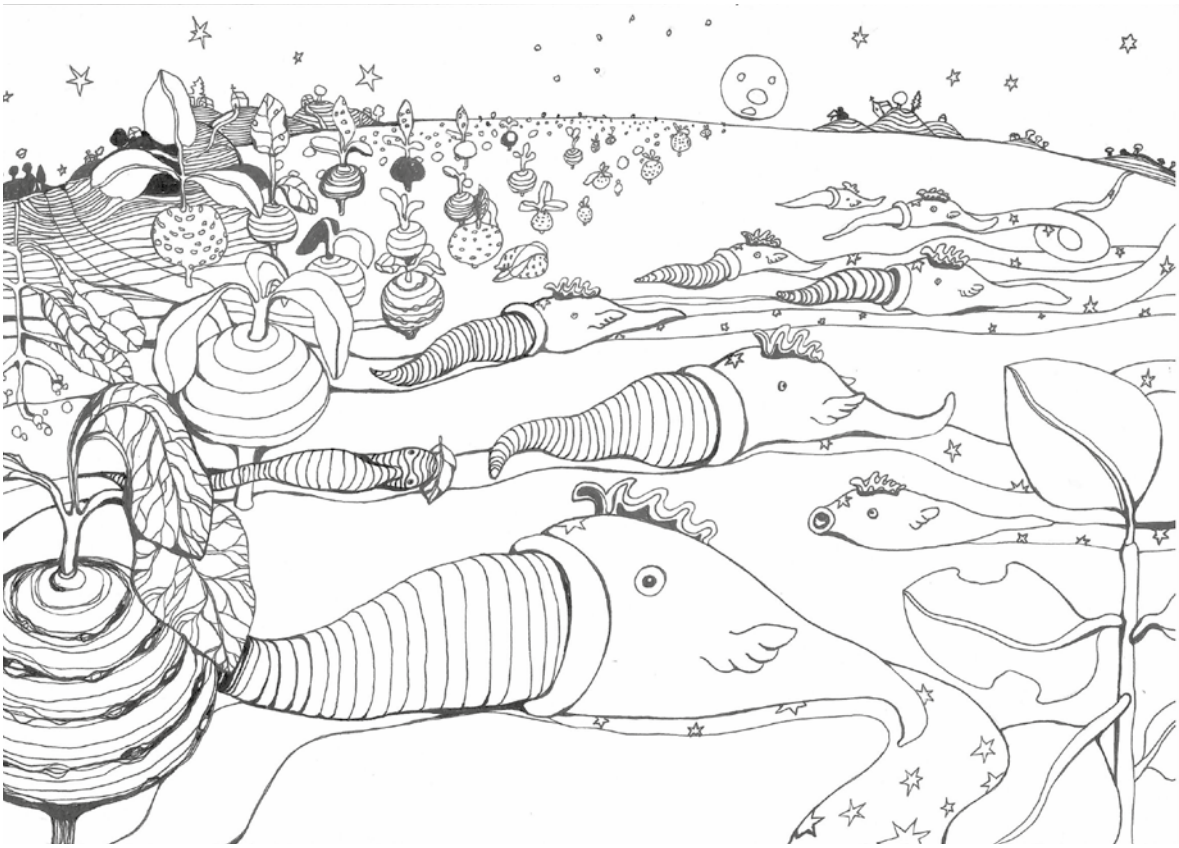
Illusztráció: Varga Virág